

SZABÓ TIBOR

Lukács György és a radikális praxis?

Böcskei Balázs (szerk.) *A forradalom végtelensége.*

Lukács György politika- és társadalomelmélete. Budapest, L'Harmattan.

2016. 248 oldal

Szokatlan és a társadalomtudományokban igen ritka hangvételű, bátor könyvet szerkesztett (és részben írt) Böcskei Balázs. Pedig a különböző szerzőktől válogatott tanulmánykötet „csak” Lukács György politika- és társadalomelméletének feldolgozását ígérte. S valóban, a kötet legtöbb tanulmánya erről is szól. Olyan Lukács-művekre, illetve gondolatokra, életrészekre reflektálnak, melyek ma vagy kissé háttérbe szorultak – mint például a *Történelem és osztálytudat* –, vagy éppen ellenkezőleg, igenis élénk az érdeklődés irántuk – mint például Lukács 1956-os tevékenysége.

Tulajdonképpen akkor szerintünk mi is a bátor, sőt talán a mehökkentő ebben a kötetben? A szerkesztő, Böcskei Balázs már az *Előszó*ban így ír: „Ez a kötet szándéka szerint nemcsak tisztelgés kíván lenni a rendszerváltás előtti és utáni, Lukács Györgynek a munkásságát gondozók előtt, hanem a magyar filozófus társadalom- és politikaelméletére fókuszálva, azt hol aktualizálva, hol kritizálva, a forradalmi politikai cselekvés aktuális gondolatára is összpontosít. A szerzők nemcsak teoretikus igénnyel közelednek a politika felé, hanem a cselekvés és változtatás iránti elkötelezettséggel is” (8). Ahogyan azután Böcskei Balázs az *Utószó*ban írja, szerinte/szerintük egy „kortárs radikális társadalomelméletre” van szükség ma,

amely a radikális politikai gondolkodásban meglévő szervezeti kérdéseket (például a pártszervezés kérdését) is érinti. Gondolatmenetük szerint nem elégedhetünk meg ma azzal, hogy csak leírjuk a társadalmi-politikai problémákat, minden konkrétságot mellőzve, hanem – meghaladva a „nem-cselekvő filozófiát” – új módon kell értelmezni a mai kapitalizmus ideológiai problémáit. Böcskei Balázs elégedetlen a mai, „közvetlenséget” (Gramsci terminológiájával a *praxist*) kerülő új filozófusokkal (Deleuze–Guattari, Žižek stb.). Míg Lukácsnál az objektum–szubjektum-visszonyban megjelent a radikális politikai cselekvés, a „közvetlenség” lehetősége, addig az „egyre absztraktabb nyelven” szóló, a posztmodern kapitalizmust tulajdonképpen fenntartó (és nem bíráló) mai elmélet letér a „konkrétság” útjáról. „Ma reális veszély – írja Böcskei – a filozófia elhatalmasodása a konkrét mozgalmi program adásának kárára”, így pedig „elvesznek belőle a politikai cselekvésre vonatkozó impulzusok”, amelyek Lukács életének legalább két periódusában megvoltak. Ez a két időszak kerül így a kötet szerzőinek érdeklődési körébe: a *Történelem és osztálytudat* problematikája, valamint Lukács 1956-os tevékenysége. Emellett persze a kötet számos értékes gondolatot, tanulmányt tartalmaz (például a neoliberalizmus és a fasizmus esetleges összefüg-

géséről, az ipari munkásságról és az üzemi demokráciáról), de a fő tematikát azok az írások képviselik a kötetben, amelyek az 1923-as és az 1956-os Lukácsal foglalkoznak.

Az előbbi témával, azaz hogy a kritikai gondolkodás és cselekvés, valamint a morál mit is jelentett *akkor*, az 1920-as években, és mit is jelent ma, több tanulmány is foglalkozik. Van-e a történelemnek szubjektuma, és ki lenne az? E vonatkozásban Szalai Miklós éppen Marcuse fiatalkori gondolkodását veti össze Heidegger, Dilthey és Marx gondolkodásával, és mutatja ki a kritikai gondolkodás és cselekvés fontosságát. Mesterházi Miklós nehezen megfejtendő gondolatfüzérei „önmagunk kibontakozását” véli felfedezni a fiatal Lukács moralitásról szóló fejtegetéseiben, melyek – Mesterházi szerint – sokban továbbviszik Lukács radikális etikai nézeteit és koncepcióját. Az etikai problémák elemzését folytatja Csunderlik Péter, aki a *Szabadgondolat* bolszevizmus-vitáján keresztül tárja fel Lukács 1918–1919-es erkölcsi-politikai portréját. Budai Gábor erkölcs és politika rendkívül bonyolult összefüggésének változását követi nyomon ebben a korai, forradalmi időszakban Lukácsnál és Blochnál.

Az igazi „csemege” a kötetben Lukács 1956-os politikai szerepvállalásának sokirányú – bár így sem teljes – bemutatása. Filozófiailag is igen elmélyülten foglalkozik ezzel a kérdéssel Weiss János, aki szerint „Lukács egész életét végigkísérte a forradalom: a forradalomban élt, a forradalom félresodorta, a forradalom az életére tört, a forradalmat újraélnékíteni próbálta” (99). Ezért aztán Weiss végigkíséri Lukács életpályáját a Tanácsköztársaságtól az „irodalmi vitán” át a Petőfi Körben való szereplésétől 1956-ig, a „drámai konfliktusig”, s közben sok, eddig kevésbé ismert összefüggésre mutat rá. Mindezt teszi *Lukács öröksége. Helyzetfelmérés a kommunizmus*

bukása után című könyve alapján és Eörsi István *Interjú* című színdarabján keresztül. Talán még részletesebb (mert csak 1956-ra fókuszál) Ripp Zoltán tanulmánya a magyar októberrel. Lukács pozíciójának bonyolultságát így érzékelteti: „Lukács György ötvenhat októberét nem nevezte forradalomnak. Ellenforradalomnak sem. Messzemenően egyetértett antisztálinista irányultságával, ugyanakkor elutasította antikommunista tartalmát.” (121.) Ő is, ahogyan Weiss János, saját könyve (*Ötvenhat októbere és a hatalom*, 1997) alapján foglalja össze az eseményeket. Érdekes ezeknek a napoknak a történéseit újból és újból elolvasni, átolvasni, hiszen nemcsak politikai, de erkölcsi tanulságai is jelentősek. Ripp Zoltán érzékelteti azt a változást, ami megfigyelhető Lukács felfogásában az ifjúság követeléseinek elfogadását illetően, bár ez – véleményünk szerint – nem igazán tekinthető radikális praxisnak. Ebben a cikkben egyértelműen látszik, hogy szerzője viszont nagyon lojális Lukácshoz és az egész ötvenhatos szovjet beavatkozáshoz (a szovjet megszállókat például „szovjet küldöttek”-nek nevezni kicsit talán túlzás). Az idős Lukács visszaemlékezéseire támaszkodni is olykor kockázatos (ahogyan ezt magam is bemutattam *Az autonóm Lukács* című könyvemben). Lukács Sna-govból történt „hazaengedése” sem zajlott olyan simán, ahogyan Ripp Zoltán érzékelteti. Ennek előfeltétele – amiről nem beszél – az volt, hogy már 1956 decemberi és 1957 januári leveleiben helyesnek tartotta a november 4-i szovjet beavatkozást, a Kádár-kormányt pedig törvényesnek ismerte el. Ezt *A snagovi foglyok* című kötet kitűnően dokumentálja.

A merészségben a legmesszebbre talán Kiss Viktor ment, aki a forradalom aktualitásának lukácsi koncepcióját keresi a 21. században. Az a jogos kérdés vetődik fel nála, hogy ma ki, kik vagy mik a történelem szubjektuma(i). A globalizáció ko-

rának legújabb és legkiemelkedőbb teoretikusaira (Bauman, Negri-Hardt, Beck, Giddens stb.) támaszkodva keresi azt a kötet címében is megtalálható fogalmat, hogy miként lehetne a forradalmat „végteleníteni”. Bár ennek már sokkal korábban (például Trockijnál) voltak elméleti előzményei, való igaz, hogy az „arab tavasz”, a Sziriza és az Occupy-mozgalmak stb. új dimenzióba helyezhetik a lázadást. Teljesen jogos a szerző felvetése az új történelmi szubjektum keresésére, mégis kérdés, hogy a késő kapitalizmus erős bástyáit nem az európai történelem színpadán új szubjektumként most megjelenő muszlim migránsok veszik-e majd be.

A Böcskei Balázs szerkesztette kötet újdonsága ezeken a gondolatokon túl még az is, hogy a könyv végén Eöry Áron válogatásában és bevezetésével Lukács Györgynek gondolattörédekeit szedi csokorba és mutatja be, miként vélekedett a különböző időszakokban olykor igen elentmondásosan 1956-ról, Nagy Imréről, Sztálinról, miniszteri szerepéről és egyéb

politikai-morális kérdésekről a magyar filozófus.

Nagy érdeme a kötetnek, hogy kimondatlanul bár, de szakít a magyar Lukács-szakirodalomban gyakran felbukkanó és meggyökeresedni látszó tévhittel, mely szerint lenne „két Lukács”: egy fiatalkori (nem marxista) és egy értéktelen marxista. A kötet szerzői, véleményünk szerint teljes mértékben helyesen, folytonosságot tételeznek fel és mutatnak ki a lukácsi életműben. Ez pedig a kötet szerzői szerint a Lukácsnál mindig meglévő radikális eszmeiség lenne. Valóban igazolható, hogy Lukács szinte fiatalkorától kezdve radikálisan bírálta és elvetette a kapitalizmust, de mindvégig az egypárti szocialista demokrácia híve volt és maradt, ahogy erre többen is utalnak a kötetben.

A Lukács György Alapítvány által támogatott kötet jó alapot nyújthat arra, hogy néhány kérdést újból felvessünk Lukácsal kapcsolatban, és újból átgondoljuk Lukács kiváló és mindig tanulságos életművét.